

Utbildningsutskottets yttrande 2020/21:UbU6y

Ungdomspolitisk skrivelse

Till kulturutskottet

Kulturutskottet beslutade den 13 april 2021 att ge civil-, social- och utbildningsutskotten tillfälle att yttra sig, senast den 18 maj 2021, över skrivelse 2020/21:105 Ungdomspolitisk skrivelse samt följdmotioner i de delar som berör respektive utskotts beredningsområde.

Utbildningsutskottet begränsar sitt yttrande till de utbildningsfrågor som redogörs för i skrivelsen och motionerna 2020/21:3942 av Cassandra Sundin m.fl. (SD) yrkandena 4–6 och 16 samt 2020/21:3950 av Roland Utbult m.fl. (KD) yrkande 9.

Utbildningsutskottet föreslår att kulturutskottet avstyrker de nämnda motionsyrkandena.

I yttrandet finns två avvikande meningar (SD, KD) och ett särskilt yttrande (M).

Utskottets överväganden

Bakgrund

Regeringen överlämnade skrivelse 2020/21:105 Ungdomspolitisk skrivelse till riksdagen den 18 mars 2021.

Kulturutskottet beslutade den 13 april 2021 att ge civil-, social- och utbildningsutskotten tillfälle att yttra sig, senast den 18 maj 2021, över skrivelse 2020/21:105 Ungdomspolitisk skrivelse samt följdmotioner i de delar som berör respektive utskotts beredningsområde. Det har kommit in tre följdmotioner med anledning av skrivelsen, med fyra yrkanden i kommittémotion 2020/21:3942 av Cassandra Sundin m.fl. (SD) och ett yrkande i kommittémotion 2020/21:3950 av Roland Utbult m.fl. (KD), som faller inom utbildningsutskottets beredningsområde.

Skrivelsen

Övergripande innehåll

Regeringen lämnar i skrivelsen en redovisning av utvecklingen mot det ungdomspolitiska målet att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Målet för den nuvarande ungdomspolitiken lades fast i propositionen Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande (prop. 2013/14:191, bet. 2013/14:KrU9, rskr. 2013/14:345).

Utvecklingen av ungdomars levnadsvillkor redovisas med avseende på bl.a. utbildning. Regeringen framhåller att behörighetsgraden till gymnasieskolans yrkesprogram successivt har ökat, att nästan alla ungdomar börjar i gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan samt att det finns en positiv trend med i huvudsak höjda kunskapsresultat i gymnasieskolan. Samtidigt framhåller regeringen att det emellertid i flera avseenden kvarstår utmaningar för såväl grundskolan som gymnasieskolan.

I skrivelsen presenteras även ett handlingsprogram med insatser och prioriterade områden som ska bidra till att det ungdomspolitiska målet uppfylls. Skrivelsen innehåller också en genomgång av det internationella samarbetet inom ungdomspolitiken.

Nedan följer en sammanfattning av handlingsplanen och det internationella samarbetet i de delar som faller inom utbildningsutskottets beredningsområde.

Regeringens handlingsprogram 2021–2024

Syfte och åtgärder

I skrivelsen redogörs för regeringens handlingsprogram, som syftar till att bidra till uppfyllandet av det ungdomspolitiska målet och innehåller såväl pågående som planerade insatser som på olika sätt främjar utvecklingen mot målet. I skrivelsen lyfter regeringen fram ett antal åtgärder, bl.a. tillsättandet av utredningen om en mer likvärdig skola (U 2018:05) och utredningen om planering och dimensionering av komvux och gymnasieskola (U 2018:01), som har haft i uppdrag att föreslå åtgärder för att främja en likvärdig utbildning och minska segregationen inom såväl grundskola som gymnasieskola. Regeringen redogör även för utredningen om mer tid till undervisning (U 2020:01), som har i uppdrag att föreslå hur elever som riskerar att inte bli behöriga till gymnasieskolans nationella program ska ges bättre förutsättningar. Vidare framhålls utredningen Stärkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk, Kliva (U 2018:06).

I skrivelsen redogörs även för ett antal utredningar och andra insatser som regeringen har föreslagit i budgetpropositionen för 2021 på utbildningsområdet. Förslaget syftar bl.a. till att främja tillgången till utbildning av hög och likvärdig kvalitet i hela landet. Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag (bet. 2020/21:UbU1, rskr. 2020/21:141). Åtgärderna framhålls som direkt gynnande för ungdomar eller riktar sig på annat sätt särskilt till ungdomar.

Inom skolväsendet framhålls bl.a. den fortsatta förstärkningen av statsbidraget för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling, en ökning av det statliga stödet till skolor i områden med socioekonomiska utmaningar, en utökning av statsbidragen för läxhjälp och undervisning under skollov samt en delfinansiering av Sveriges Kommuner och Regioners (SKR) projekt Uppdrag fullföljd utbildning som syftar till att öka andelen ungdomar med fullföljd gymnasieutbildning.

Inom yrkeshögskolan framhålls utbyggnaden av antalet årsplatser och utökat utbud av kurser och kurspaket bl.a. i syfte att möta arbetslivets behov av kompetensutveckling av anställda.

När det gäller universitet och högskolor framhålls bl.a. att dessa byggs ut med fler utbildningsplatser för att främja en god tillgång till högre utbildning i hela landet. Vidare anförts att universitet och högskolor har tillförts medel för en förstärkning av studenthälsan.

En fullständig redogörelse för regeringens beskrivna satsningar på utbildningsområdet finns i skrivelsen.

Internationella och mellanstatliga samarbeten på det ungdomspolitiska området med relevans för utbildningsområdet

Av skrivelsen framgår att regeringen vill verka för att ungdomars kunskaper om, erfarenheter av och egna internationella samarbeten ska stärkas. Därför

bör ungas medverkan i internationellt samarbete främjas, enligt regeringen. Insatser för ungas utbyte inom EU som lyfts fram i skrivelsen är bl.a. Erasmus+ Ung och Aktiv och Erasmus+ Utbildning.

Av skrivelsen framgår vidare att det ungdomspolitiska samarbetet också sker på global nivå inom bl.a. FN och Agenda 2030, där barn och ungas perspektiv betonas särskilt.

Motionerna

I kommittémotion 2020/21:3942 av Cassandra Sundin m.fl. (SD) yrkande 4 anför motionärerna att de är mycket kritiska till statsbidraget för stärkt likvärdighet och att riktade statsbidrag likt detta är ett sätt att anpassa sig till de allvarliga problem som finns i dagens skola snarare än att lösa dem. Vidare anser motionärerna att det inte i första hand är pengar som behövs för en större måloppfyllelse i skolväsendet utan stramare tyglar, tydligare fokus på kunskaper, skarpare ansvarsutkrävande och ökad statlig styrning.

Motionärerna anför vidare i yrkande 5 att en strategi för att öka andelen högpresterande elever bör införas. Motionärerna anser att det är en allvarlig utveckling att andelen högpresterande elever har minskat och andelen lågpresterande elever har ökat, och menar mot den bakgrunden att rapporter och utvärderingar bör fokusera på utvecklingen på alla betygsnivåer.

I yrkande 6 anføres att svenska högskolestudenter är bland de äldsta i världen och att en strategi bör införas för hur genomsnittsåldern för påbörjade högskolestudier ska sänkas.

I yrkande 16 anføres att det behövs ett intensifierat arbete inom förskola, skola och fritidsverksamhet med fokus på att upptäcka, ifrågasätta och förändra de värderingar och normsystem som utgör grunden för hederskulturen. Det är enligt motionärerna av yttersta vikt att den personal som kan komma i kontakt med dessa barn och ungdomar utbildas i att identifiera och bemöta offer för hedersförtryck på ett sätt som skapar trygghet.

I kommittémotion 2020/21:3950 av Roland Utbult m.fl. (KD) yrkande 9 anføres att det ska vara obligatoriskt för skolhuvudmännen att enbart ha evidensbaserade antimobbningsprogram.

Bakgrund, gällande rätt och pågående arbete

Statsbidraget för stärkt likvärdighet

Av skrivelsen framgår att skillnaderna i kunskapsresultat mellan flickor och pojkar är påtagliga i både grundskolan och gymnasieskolan. Vidare framhålls att det finns tydliga skillnader i resultaten mellan elever med utländsk bakgrund och elever med svensk bakgrund samt mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund. Det är enligt regeringen en situation som understryker betydelsen av skolans kompensatoriska uppdrag.

Mot bakgrund av skillnaderna i kunskapsresultat framhålls att regeringen avser att göra flera insatser för att främja likvärdigheten i skolan, bl.a. en förstärkning av statsbidraget för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i skolan som infördes 2018. Bidraget fördelas med hänsyn till elevantal och ett socioekonomiskt index. Statsbidraget kommer fr.o.m. 2021 att uppgå till 6,23 miljarder kronor. Av de 3,5 miljarder kronor som var avsatta 2019 utbetalades 3,47 miljarder kronor (budgetpropositionen för 2021, bilaga till utgiftsområde 25).

Kommunala och fristående huvudmän för förskoleklass och grundskola kan söka bidraget. Statsbidraget ska användas till att utöka pågående insatser eller utföra nya insatser som stärker likvärdighet och kunskapsutveckling i förskoleklassen, grundskolan och fritidshemmet, som huvudmannen har valt utifrån en analys av lokala förutsättningar och behov.

Statskontoret har haft i uppdrag att utvärdera likvärdighetsbidraget och lämnade sin slutrapport den 20 januari 2021 (2021:2). Statskontorets huvudsakliga slutsats är att likvärdighetsbidraget i stort sett fungerar i enlighet med regeringens intentioner. Statskontoret konstaterar att skolhuvudmännen söker och använder bidraget för att stärka likvärdighet och kunskapsutveckling utifrån sina lokala behov. Vidare bedömer Statskontoret att likvärdighetsbidragets möjligheter till lokala anpassningar ger ett mer effektivt stöd till skolhuvudmännen än att genom detaljstyrda bidrag utforma en lösning som är avsedd att passa alla huvudmän. Statskontoret ser samtidigt att bidragets konstruktion med en mycket bred målgrupp och ett brett användningsområde har medfört att bidraget till viss del har fått karaktären av ett allmänt kvalitets-höjande bidrag.

Regeringen har i budgetpropositionen för 2021 uttalat att den tidigare presenterade ambitionen om att de riktade statsbidragen på utbildningsområdet ska bli betydligt färre och enklare kvarstår. Samtidigt kommer det, enligt regeringen, även i fortsättningen att finnas ett behov av att staten riktar väl avvägda statsbidrag till specifika verksamhetsområden med stora utvecklingsbehov.

Insatser för högpresterande elever

Av 3 kap. 2 § skollagen (2010:800) framgår bl.a. att alla barn och elever i samtliga skolformer och i fritidshemmet ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Vidare framgår att elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås eller de kravnivåer som gäller ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.

I juni 2019 beslutade regeringen om ett uppdrag till Skolverket att lämna förslag på hur skolors arbete med elever i grund- och gymnasieskolan som har lätt att nå kunskapskraven kan stärkas och stödjas. Syftet är att högpresterande och särskilt begåvade elever ska få bättre möjligheter att nå längre i sitt

lärande. Uppdraget bygger på en överenskommelse mellan regeringen, Centerpartiet och Liberalerna (Skolverkets regleringsbrev för 2019, regeringens pressmeddelande 2019-06-27).

Skolverket redovisade uppdraget den 1 april 2020 (2019:01132) och föreslog bl.a. att en elev i grundskolan efter beslut av rektorn ska få erbjudas att läsa kurser enligt gymnasieskolans ämnesplaner. Skolverket avser vidare att ta fram utvecklingsinsatser för att stärka och stödja skolors arbete med att ge elever möjlighet att berikas och accelerera i sitt lärande, bl.a. riktat till skolchefer, rektorer och lärare. Skolverket föreslår vidare att det ska regleras att en huvudman, under vissa förutsättningar, får anordna riksrekryterande spetsutbildning från årskurs 7 i grundskolan där eleverna ska erbjudas att läsa gymnasiekurser. Skolverket föreslår även att den riksrekryterande spetsutbildning som i dag bedrivs inom en försöksverksamhet ska bli permanent. Förslagen bereds inom Regeringskansliet.

Högskolestudier

Av 4 kap. 1 § högskolelagen (1992:1434) framgår att högskolorna ska ta emot de sökande som uppfyller behörighetskraven för studierna, så långt det kan ske med hänsyn till kvalitetskravet i 1 kap. 4 § första stycket samma lag. Av 4 kap. 2 § högskolelagen framgår att den högskola som anordnar en utbildning avgör vilka behörighetsvillkor som ska gälla för att bli antagen till utbildningen, om inte annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Enligt 3 kap. 2 § studiestödslagen (1999:1395) får studiemedel lämnas till studerande vid de läroanstalter och utbildningar som bestäms av regeringen eller av den myndighet som regeringen bestämmer. Av 3 § framgår att studiemedel får lämnas längst t.o.m. det kalenderår då den studerande fyller 56 år. Lagen anger ingen nedre åldersgräns för att få studiemedel.

Av skrivelsen framgår att antalet högskolenybjörjare, dvs. studenter som för första gången registreras vid högskoleutbildning i Sverige, var 1,5 procent fler än föregående läsår, 2017/18. Läsåret 2018/19 var medianåldern för samtliga högskolenybjörjare, inklusive inresande studenter, 22,2 år för kvinnor och 22,3 år för män. I budgetpropositionen för 2021 angavs vidare att medianåldern ökat med 0,7 år för kvinnor och 0,4 år för män jämfört med läsåret 2009/10.

I budgetpropositionen för 2021 framhöll regeringen att utbyggnaden av högskolan fortsätter och att regeringen särskilt prioriterar att bygga ut utbildningar för verksamhetsområden där det råder stor brist på personal med rätt kompetens och där det krävs investeringar för att klara samhällets kompetensbehov. I propositionen framhålls att vårdutbildningar, förskollärarytbildningen och lärarutbildningarna, ingenjörsutbildningar, utbildningar av vikt för samhällsbyggnaden samt läkarutbildningarna har byggts ut. Regeringen framhåller även att satsningarna syftar till att öka möjligheterna till omställning.

Arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Gällande rätt

Av 1 kap. 4 § skollagen framgår att syftet med utbildningen inom skolväsendet bl.a. är att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Av 1 kap. 5 § skollagen framgår vissa grundläggande bestämmelser om hur utbildningen ska utformas. Bland annat anges att var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.

I 1 kap. 8 § skollagen hänvisas till gällande bestämmelser i diskrimineringslagen (2008:567) om att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter inom utbildningsområdet.

Enligt 1 kap. 11 § skollagen ska det för varje skolform och för fritidshemmet gälla en läroplan som utgår från bestämmelserna i skollagen. Läroplanen ska bl.a. ange utbildningens värdegrund och uppdrag.

Förändrade läroplaner

I april 2018 beslutade regeringen om ett förtydligande av skolans jämställdhetsuppdrag i läroplanerna för grundskolan, förskoleklassen, fritidshemmet, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. Läroplansändringarna innebär bl.a. att utbildningen och undervisningen ska organiseras och genomföras så att barn och elever möts oavsett könstillhörighet samt att skolan har ett ansvar att motverka könsmönster som kan begränsa elevernas lärande, val och utveckling. Ändringarna i läroplanerna trädde i kraft den 1 juli 2018.

För att förbättra kvaliteten och stärka likvärdigheten i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer har regeringen beslutat om läroplansändringar inom det kunskapsområde som i dag kallas sex och samlevnad. Förändringarna innebär bl.a. att området ska omfatta kunskaper om maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck. Förändringarna omfattar grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan samt vuxenutbildningen och ska tillämpas från höstterminen 2022. Beslutet bygger delvis på en överenskommelse mellan regeringen, Centerpartiet och Liberalerna (regeringens pressmeddelande 2021-02-04).

Ytterligare insatser

Regeringen har framhållit att arbetet med att bekämpa mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck måste ske brett i samhället. Regeringen beslutade därför inför 2021 om uppdrag till ett antal myndigheter, bl.a. inom skolväsendet. Ett flertal av uppdragen ska fokusera på att stoppa hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning (regeringens pressmeddelande 2020-12-22).

Av Skolverkets regleringsbrev för 2021 (U2020/06608 (delvis) m.fl.) framgår att Skolverket har fått i uppdrag att stärka det systematiska arbetet mot

hedersrelaterat våld och förtryck inom skolväsendet genom kunskapshöjande insatser och stöd för olika personalgrupper inom skolan och förskolan. Arbetet ska ta sin utgångspunkt i Skolverkets förslag till ändringar i läroplaner avseende kunskapsområdet sex och samlevnad (U2019/02204) och särskilt beakta elevhälsans hälsofrämjande och förebyggande uppdrag samt bl.a. omfatta ökad upptäckt av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck.

Barnafriad vid Linköpings universitet har fått ett förnyat uppdrag att genomföra utbildningsinsatser för landets barnahusverksamheter om hedersrelaterat våld och förtryck. Jämställdhetsmyndigheten har fått i uppdrag att fortsätta arbeta med att erbjuda utbildningsinsatser och kunskapsstöd om mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck för lärare och andra utbildningsansvariga vid universitet och högskolor (regeringens pressmeddelande 2020-12-22).

Regeringen har även beslutat att bevilja Sveriges Kommuner och Regioner medel för att bl.a. förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Regeringen framhåller i pressmeddelandet att kompetensen om mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive tillgång till verkkningsfulla arbetssätt, ska öka hos berörda yrkesgrupper. Beslutet bygger på en överenskommelse mellan regeringspartierna, Centerpartiet och Liberalerna (regeringens pressmeddelande 2021-02-12).

Regeringen beslutade i februari 2020 att Skolverket och Socialstyrelsen inom ramen för uppdraget att genomföra ett utvecklingsarbete för tidiga och samordnade insatser för barn och unga dessutom ska rikta särskilda insatser mot dels riskgrupper bland barn och unga i socialt utsatta områden, dels barn och unga som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck (U2020/00363/S). Uppdraget ska slutredovisas senast den 16 juni 2023.

Regeringskansliet tillsatte i februari 2020 en utredare för att biträda Utbildningsdepartementet med att ta fram ett förslag till en nationell plan för skolans arbete med trygghet och studiero och lämna förslag som säkerställer ett fungerande regelverk om trygghet och studiero i skolan (U2020/00707/S). Utredaren skulle bl.a. kartlägga och analysera de olika delarna i skolans arbete med trygghet och studiero och i det arbetet särskilt beakta frågor om elevers utsatthet för sexuella trakasserier och våld och hot, bl.a. hedersrelaterat våld och förtryck. Utredaren skulle vidare identifiera behov av kompetensutveckling eller annat utvecklingsarbete för lärare och andra personalgrupper i skolan. Uppdraget bygger på en överenskommelse mellan regeringen, Centerpartiet och Liberalerna (regeringens pressmeddelande 2020-02-26) och redovisades i december 2020. Utredningens förslag bereds inom Regeringskansliet.

Evidensbaserade antimobbningsprogram

Gällande rätt

Enligt 1 kap. 5 § skollagen ska utbildningen vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling i skolan regleras i skollagen och diskrimineringslagen (2008:567). Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering och 6 kap. skollagen har till ändamål att motverka kränkande behandling. Båda lagarna ställer krav på att skolor bedriver ett målinriktat arbete för att dels främja barns och elevers lika rättigheter och möjligheter, dels förebygga och förhindra trakasserier och kränkande behandling. Skolinspektionen och Diskrimineringsombudsmannen (DO) har ett delat ansvar för tillsynen av att man inom skolan följer de regler som handlar om att barn och elever inte ska utsättas för diskriminering eller andra kränkningar. Skolinspektionen har tillsyn över frågor om kränkande behandling och kraven på aktiva åtgärder enligt 6 kap. skollagen inom det skollagsreglerade området.

I 6 kap. 3 § skollagen definieras kränkande behandling som ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet. Av 6 kap. 6 § skollagen följer att huvudmannen ska se till att det inom varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever. Hur det ska ske framgår av 6 kap. 7 och 8 §§. Huvudmannen ska se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling. Vidare ska huvudmannen se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Ytterligare bestämmelser om bl.a. lärarens, rektorn och huvudmannens skyldigheter finns i 6 kap. 10 § skollagen.

Pågående arbete

En särskild utredare har haft i uppdrag att bl.a. se över tillsynsansvaret över diskrimineringslagen när det gäller verksamhet enligt skollagen (dir. 2018:99, 2019:63, 2020:102). I december 2020 överlämnades delbetänkandet Effektivare tillsyn över diskrimineringslagen – aktiva åtgärder och det skollagsreglerade området (SOU 2020:79) till regeringen. Utredningen föreslår bl.a. att tillsynsansvaret för det skollagsreglerade området i diskrimineringslagen flyttas från DO till Skolinspektionen. Ärendet bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Som även framgår av det föregående avsnittet beslutade Regeringskansliet i februari 2020 att en utredare skulle biträda Utbildningsdepartementet med att ta fram ett förslag till en nationell plan för skolans arbete med trygghet och studiero och lämna förslag som säkerställer ett fungerande regelverk om trygghet och studiero i skolan (U2020/00707/S). Utifrån utredarens kartläggning, analys och identifierade utmaningar skulle utredaren lämna förslag som ska ingå i den nationella planen för trygghet och studiero som för skolväsendet ska ange riktningen för ett långsiktigt och systematiskt arbete. Utredaren skulle vid genomförandet av uppdraget beakta relevant forskning och studier inom området trygghet och studiero samt redovisa i vilken mån förslagen vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Uppdraget

bygger på en överenskommelse mellan regeringen, Centerpartiet och Liberalerna (regeringens pressmeddelande 2020-02-26) och redovisades i december 2020. Utredarens förslag bereds inom Regeringskansliet.

Utskottets ställningstagande

Övergripande

Utbildningsutskottet vill understryka att barn och ungdomars rätt till en utbildning av hög och likvärdig kvalitet utgör en viktig del för att uppfylla det ungdomspolitiska målet, dvs. att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Utskottet ser också positivt på de insatser på utbildningsområdet som regeringen redovisar i skrivelsen, samtidigt som utskottet anser att det behövs fortsatta insatser på skolans område för att målet ska uppfyllas.

Statsbidraget för stärkt likvärdighet

När det gäller yrkandet om statsbidraget för stärkt likvärdighet vill utskottet framhålla att regeringen i skrivelsen och i budgetpropositionen för 2021 har lyft fram att det finns påtagliga skillnader i kunskapsresultat mellan flickor och pojkar, mellan elever med utländsk bakgrund och elever med svensk bakgrund samt mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund. Det är enligt regeringen en situation som understryker betydelsen av skolans kompensatoriska uppdrag. För att stärka likvärdigheten i skolan har regeringen vidtagit ett flertal åtgärder, bl.a. en förstärkning av statsbidraget för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling i syfte att ytterligare bidra till huvudmännens möjligheter att genomföra utökade insatser på området. Vid utbildningsutskottets beredning av bl.a. förstärkningen av likvärdighetsbidraget i budgetpropositionen för 2020 ansåg utskottet att regeringens förslag var väl avvägda (2019/20:UbU1y).

Utskottet vill också lyfta fram att Statskontoret, i sin utvärdering av likvärdighetsbidraget, bedömer att likvärdighetsbidragets möjligheter till lokala anpassningar ger ett mer effektivt stöd till skolhuvudmännen än att genom detaljstyrda bidrag utforma en lösning som är avsedd att passa alla huvudmän.

Slutligen vill utskottet framhålla att regeringen i budgetpropositionen för 2021 uttalat att ambitionen om att de riktade statsbidragen på utbildningsområdet ska bli betydligt färre och enklare kvarstår, samtidigt som det även fortsättningsvis kommer att finnas behov av väl avvägda riktade statsbidrag till specifika verksamhetsområden med stora utvecklingsbehov.

Utskottet anser mot denna bakgrund att motion 2020/21:3942 yrkande 4 bör avstyrkas.

Insatser för högpresterande elever

När det gäller yrkandet om att införa en strategi för att öka andelen högpresterande elever vill utskottet hänvisa till att det av skollagen framgår att elever som lätt uppnår kunskapskraven ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling (3 kap. 2 §). Utskottet anser att gällande rätt är väl avvägd i det avseendet.

Utskottet vill även påminna om det uppdrag som Skolverket redovisade i april 2020 med förslag på hur skolors arbete med elever i grund- och gymnasieskolan som har lätt att nå kunskapskraven kan stärkas och stödjas. Utskottet anser att regeringens beredning av dessa förslag bör inväntas.

Mot denna bakgrund anser utskottet att motion 2020/21:3942 yrkande 5 bör avstyrkas.

Högskolestudier

När det gäller yrkandet om att en strategi bör införas för hur genomsnittsåldern för påbörjade högskolestudier ska sänkas vill utskottet anföra följande.

Som regeringen framför i skrivelsen har antalet högskolenyborjare ökat. Regeringen framhåller även att andelen gymnasieelever som går direkt över till högskolestudier har ökat på lång sikt.

I skrivelsen framhålls att utbyggnaden av högskolan syftar både till att fler ska kunna studera till ett bristyrke och att öka möjligheterna till omställning. Av budgetpropositionen för 2021 framgår vidare att regeringen särskilt prioriterar att bygga ut utbildningar för verksamhetsområden där det råder stor brist på personal med rätt kompetens och där det krävs investeringar för att klara samhällets kompetensbehov.

Mot denna bakgrund anser inte utskottet att det finns skäl att införa en strategi för hur genomsnittsåldern för påbörjade högskolestudier ska sänkas och föreslår därför att motion 2020/21:3942 yrkande 6 avstyrks.

Arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

När det gäller yrkandet om att det behövs ett intensifierat arbete inom förskola, skola och fritidsverksamhet med fokus på att upptäcka, ifrågasätta och förändra de värderingar och normsystem som utgör grunden för hederskulturen vill utskottet anföra följande.

Motioner om värderingar och hederskultur behandlades senast i utskottets betänkande 2020/21:UbU12 Grundläggande om utbildning. Utskottet anförde då bl.a. att de viktigaste fundamenten för skolans värdegrund finns fastlagda i skollagen. Skollagens bestämmelser tydliggör att utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna.

Utskottet står fast vid att det delar de uppfattningar som framförs i yrkandet om att det är viktigt att värdegrundsarbetet påbörjas i tidig ålder och fortsätter genom hela skoltiden. Utskottet ser även positivt på att det under senare år har vidtagits ett flertal åtgärder för att stärka skolans värdegrund och personalens

kompetens när det gäller dessa frågor, bl.a. genom uppdraget till Skolverket om att stärka det systematiska arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, förtydligandet av skolans jämställdhetsuppdrag i läroplanerna samt de nya skrivningarna om hedersrelaterat våld och förtryck i läroplanen för det kunskapsområde som i dag kallas sex och samlevnad.

Utskottet ser inget skäl att göra en annan bedömning nu och anser mot den bakgrunden att motion 2020/21:3942 yrkande 16 bör avstyrkas.

Evidensbaserade antimobbningsprogram

När det gäller yrkandet om att det bör vara obligatoriskt för skolhuvudmännen att enbart använda evidensbaserade antimobbningsprogram vill utskottet hänvisa till ställningstagandet i betänkande 2020/21:UbU12 Grundläggande om utbildning, som behandlade en liknande fråga om att sammanställa internationell evidens i syfte att ge rekommendationer på vetenskapligt beprövade metoder för att bl.a. motverka mobbning. Utskottet anförde vid det tillfället bl.a. att en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero är en av de viktigaste förutsättningarna för att barn och ungdomar ska kunna inhämta och utveckla kunskaper och värden. Regeringskansliet tillsatte i februari 2020 en utredare som ska biträda Utbildningsdepartementet med att ta fram ett förslag till en nationell plan för skolans arbete med trygghet och studiero och lämna förslag som säkerställer ett fungerande regelverk om trygghet och studiero i skolan. Uppdraget redovisades i december 2020. Utskottet anser att regeringens beredning av dessa förslag bör inväntas.

Utskottet kan konstatera att det pågår ett omfattande arbete när det gäller området trygghet och studiero. Utskottet kommer att fortsätta att noga följa utvecklingen av frågan och regeringens fortsatta arbete inom detta område.

Utskottet anser mot den bakgrunden att motion 2020/21:3950 yrkande 9 bör avstyrkas.

Stockholm den 18 maj 2021

På utbildningsutskottets vägnar

Gunilla Svantorp

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Gunilla Svantorp (S), Roger Haddad (L), Kristina Axén Olin (M), Lars Püss (M), Patrick Reslow (SD), Caroline Helmersson Olsson (S), Fredrik Christensson (C), Daniel Riazat (V), Marie-Louise Hänel Sandström (M), Robert Stenkvis (SD), Linus Sköld (S), Christian Carlsson (KD), Tomas Kronståhl (S), Michael Rubbestad (SD), Maria Nilsson (L), Roza Güclü Hedin (S) och Mats Berglund (MP).

Avvikande meningar

1. Ungdomspolitisk skrivelse (SD)

Patrick Reslow (SD), Robert Stenkvist (SD) och Michael Rubbestad (SD) anför:

Vi är mycket kritiska till regeringens likvärdighetsbidrag. Enligt Långtidsutredningen (SOU 2019:40) har likvärdigheten i grundskolan inte försämrats i någon större utsträckning under de senaste decennierna. Riktade bidrag likt likvärdighetsbidraget är snarare ett sätt att anpassa sig till de allvarliga problem som finns i dagens skola än att lösa dem. Vi anser att det inte i första hand är pengar som behövs för en större målpuppfyllelse i skolväsendet utan stramare tyglar, tydligare fokus på kunskaper, skarpare ansvarsutkrävande och ökad statlig styrning. Likvärdighetsbidraget är dessutom ett mer eller mindre projektbaserat ekonomiskt stöd, vilket leder till att skolpersonal lägger tid på ansökningsförfaranden i stället för att ägna sig åt skolans kärnuppgift. Det har också visat sig att kommuner som har rätt till bidraget inte har kunnat ta del av det i sin helhet på grund av brist på behöriga lärare.

Regeringens skrivelse nämner i korta ordalag OECD-rapporten från 2015 som säger att ”andelen högpresterande elever har minskat och andelen lågpresterande elever har ökat i Sverige mellan 2003 och 2012”. Denna analys stärks bl.a. av den senaste Timms-rapporten. Vi anser att detta är en allvarlig utveckling och menar att rapporter och utvärderingar borde fokusera på utvecklingen på alla betygsnivåer. Det måste således införas en tydlig strategi om hur andelen högpresterande elever ska öka. I stället verkar regeringen mer intresserad av att fokusera på ”allsidiga sammansättningar” på skolor. Riktade satsningar görs uteslutande mot skolor med socioekonomiska utmaningar och satsningar på elever med goda studieförutsättningar uteblir.

Det är viktigt att en utbyggnad av högskolor och universitet görs på ett sådant sätt att utbildningskvaliteten värnas. Högskolepolitiken får inte lov att förvandlas till en arbetsmarknadspolitisk åtgärd eller bli ett instrument för att snygga till sysselsättningsgraden. Vi menar att utbyggnaden av högskolan i första hand ska göras med inriktning mot bristyrken och i samklang med samhällets behov och välkomnar därför särskilda satsningar mot t.ex. ingenjörsutbildningar, lärarutbildningar och vårdrelaterade utbildningar. Svenska högskolestudenter är dock bland de äldsta i världen. Vi efterlyser en tydligare strategi för hur högskolestudier företrädesvis ska påbörjas tidigare än i dag, inte minst då detta skulle gynna landets BNP och även stärka studenternas framtida pensioner.

Det behövs ett intensifierat arbete inom förskola, skola och fritidsverksamhet med fokus på att upptäcka, ifrågasätta och förändra de värderingar och normsystem som utgör grunden för hederskulturen. Ett steg i detta arbete är att regelbundet arbeta med frågor om elevers attityder till och

erfarenheter av gällande svenska demokratiska fri- och rättigheter likväl som skyldigheter. Det aktiva arbetet med frågorna kan kompletteras med exempelvis enkätundersökningar. De resultat som dessa visar ska därefter ligga till grund för fördjupade utbildningar inom dessa områden, anpassade efter elevunderlaget. Det är viktigt att det aktiva värdegrundsarbetet påbörjas i tidig ålder för att förhindra att barn i Sverige växer upp i en verklighet utanför majoritetssamhället. Det ger bäst förutsättningar att erbjuda utsatta flickor och pojkar verktygen och möjligheten att lättare bryta med hederskulturens normsystem eftersom det är under uppväxten som grunden för åsikter och värderingar läggs och befästs. Det är dessutom av yttersta vikt att den personal som kan komma i kontakt med dessa barn och ungdomar utbildas i att identifiera och bemöta offer för hedersförtryck på ett sätt som skapar trygghet.

Mot bakgrund av det anförda anser vi att kulturutskottet bör tillstyrka motion 2020/21:3942 yrkandena 4–6 och 16.

2. Ungdomspolitisk skrivelse (KD)

Christian Carlsson (KD) anför:

Skolan behöver fördjupa sitt kunskapsuppdrag, men det är också uppenbart att samhällets insatser behöver stärkas för att vända trenden med barn och unga som mår dåligt och drabbas av psykisk ohälsa. I det arbetet måste bl.a. skolan stärkas. Som ett av flera förslag för att vända trenden med den ökande psykiska ohälsan föreslår jag att det ska vara obligatoriskt för skolhuvudmännen att enbart ha evidensbaserade antimobbningsprogram.

Mot bakgrund av det anförda anser jag att kulturutskottet bör tillstyrka motion 2020/21:3950 yrkande 9.

Särskilt yttrande

Ungdomspolitisk skrivelse (M)

Kristina Axén Olin (M), Lars Püss (M) och Marie-Louise Hänel Sandström (M) anför:

Det finns enligt oss moderater ingen viktigare ungdomspolitisk åtgärd än att se till så att alla barn klarar skolan och tar examen. I dag finns ingen arbetsmarknad för den som inte har grundskoleexamen. Helst ska alla även ha gymnasieexamen.

Så är det tyvärr inte i dag. Förra året lämnade en av sex elever högstadiet utan behörighet till gymnasieskolan. Det motsvarar nästan 800 skolklasser, 789 för att vara exakt.

Alla dessa ungdomar riskerar tyvärr att hamna i en mörk framtid med utanförskap, bidragsberoende eller kriminalitet.

Den svenska skolan står inför flera utmaningar med brist på utbildade lärare och sjunkande elevresultat samtidigt som en global pandemi ytterligare förvärrar situationen. Fler än var fjärde elev i årskurs sex har F i minst ett ämne. Det har aldrig varit så många. Krafttag krävs för att vända den utvecklingen. Tidiga insatser måste prioriteras för att snabbt fånga upp elever som inte når kunskapsmålen och sätta in stöd. Möjligheten att låta elever läsa om en årskurs när dessa är långt från att nå kunskapsmålen måste användas i större utsträckning. En viktig förutsättning för elevernas möjlighet att nå godkänt i alla ämnen, är lärare. En stor utmaning här är att skolan väntas sakna 45 000 lärare 2033. Med sjunkande kunskapsresultat och stor brist på behöriga lärare krävs krafttag. En bättre lärarutbildning med hög kvalitet, duktiga rektorer, kunskapsfokus i klassrummet och en förändrad skollag för att skapa lugn och ro är viktiga byggstenar för att vända utvecklingen i svensk skola.

Alla barn ska mötas av höga förväntningar, oavsett bakgrund.

Alla barn ska lämna skolan med examen.